

INFLYATSIYA DARAJASINING BANK KREDIT FOIZ STAVKALARIGA TA'SIRI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17995685>

Abdullayev Shahobiddin Shamsiddinovich

*Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti "Iqtisodiy statistika" kafedrası tayanch
doktoranti.*

Annotatsiya: Mazkur ishda inflyatsiya darajasining tijorat banklari kredit foiz stavkalariga ta'siri O'zbekiston Respublikasi misolida nazariy va empirik yondashuvlar asosida tahlil qilinadi. Tadqiqot doirasida 2015–2024 yillar bo'yicha inflyatsiya, kredit foiz stavkalari hamda Markaziy bank asosiy stavkasi ko'rsatkichlari jamlandi va statistik tahlil (jadval, grafik, korrelyatsiya) hamda ko'p omilli regressiya modeli yordamida baholandi. Natijalar inflyatsiya va asosiy stavkaning kredit stavkalariga ijobiy yo'nalishda ta'sirini ko'rsatadi; shuningdek, uzatish mexanizmi (pass-through) to'liq bo'lmasligi bank risk premiyasi va resurslar qiymatining inertligi bilan izohlanadi. Olingan xulosalar bank foiz siyosatini ilmiy asosda shakllantirish, inflyatsion kutilmalarni pasaytirish hamda kredit resurslari narxini barqarorlashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: inflyatsiya, kredit foiz stavkasi, asosiy stavka, pul-kredit siyosati, korrelyatsiya, regressiya.

THE IMPACT OF INFLATION ON BANK LENDING INTEREST RATES

Abdullaev Shakhobiddin Shamsiddinovich

*PhD candidate at the Department of "Economic Statistics", Tashkent State
University of Economics.*

Abstract: This study analyzes the impact of inflation on commercial banks' lending interest rates using the case of the Republic of Uzbekistan, drawing on both theoretical and empirical approaches. Within the scope of the research, data on inflation, lending interest rates, and the Central Bank's policy (base) rate for 2015–2024 were compiled and evaluated using statistical analysis (tables, graphs, correlation) as well as a multiple regression model. The results show that inflation and the policy rate have a positive effect on lending rates; moreover, the fact that the transmission mechanism (pass-through) is not fully complete is explained by banks' risk premiums and the inertia of funding costs. The findings support the development of practical recommendations for shaping banks'

interest-rate policies on a scientific basis, reducing inflation expectations, and stabilizing the cost of credit resources.

Keywords: *inflation, lending (loan) interest rate, policy (base) rate, monetary policy, correlation, regression.*

Inflyatsiya (INF) — tovar va xizmatlar narxlarining umumiy darajasining barqaror o'sishi bo'lib, pulning real xarid qobiliyatini kamaytiradi. Bank kreditlashida inflyatsiya ikki yo'nalishda ta'sir ko'rsatadi: (i) resurslar qiymatini (depozit va jalb qilingan mablag'lar narxini) oshiradi, (ii) kredit riskini va noaniqlikni kuchaytiradi. Natijada tijorat banklari kredit foiz stavkalarini inflyatsion kutilmalar hamda risk premiyasini hisobga olgan holda belgilaydi.

Nazariy jihatdan inflyatsiya va nominal foiz stavkalari o'rtasidagi bog'liqlik Fisher tenglamasi bilan izohlanadi. Fisher yondashuviga ko'ra, nominal foiz stavkasi real foiz stavkasi va kutilayotgan inflyatsiya yig'indisidan iborat. Demak, kutilayotgan inflyatsiya oshsa, banklar real daromadni saqlab qolish va inflyatsion yo'qotishlarni qoplash uchun nominal kredit stavkalarini ko'tarishga intiladi.

Pul-kredit siyosati nuqtayi nazaridan inflyatsiya Markaziy bankning asosiy stavkasi (AS) orqali kredit bozoriga o'tadi. Asosiy stavka banklararo bozor stavkalariga ta'sir qiladi, bu esa banklarning resurs bazasi qiymatini belgilaydi va kredit foiz stavkalariga uzatiladi (pass-through). Biroq uzatish darajasi har doim ham to'liq bo'lmaydi: raqobat darajasi, likvidlik, resurslar

muddati, segment (aholi/korporativ), garov va risk bahosi transmisiyani kuchaytirishi yoki susaytirishi mumkin.

Inflyatsiya yuqori bo'lgan sharoitda kredit foiz stavkalari quyidagi kanallar orqali oshishi kuzatiladi:

- Inflyatsion kutilmalar kanali: kelgusidagi narxlar o'sishi kutilishi nominal stavkalarni oshiradi.
- Risk premiyasi kanali: noaniqlik va defolt ehtimoli ortishi risk premiyasini ko'paytiradi.
- Resurslar qiymati kanali: depozitlar va ulgurji moliyalashtirish narxi oshishi kredit stavkalariga uzatiladi.
- Siyosat stavkasi kanali: asosiy stavka o'zgarishi bank foiz siyosatiga yo'naltiruvchi ta'sir ko'rsatadi.

Empirik adabiyotlarda inflyatsiya–foiz stavkasi bog'liqligi ko'pincha korrelyatsion tahlil, oddiy va ko'p omilli regressiya, shuningdek VAR/VECM kabi dinamik modellar orqali baholanadi. Ushbu ishda amaliy jihatdan tushunarli bo'lishi uchun ko'p omilli chiziqli regressiya tanlandi va INF hamda AS omillarining kredit foiz stavkasiga (KFS) ta'siri miqdoriy baholandi.

H1: Inflyatsiya darajasi oshishi kredit foiz stavkalarining oshishiga olib keladi ($\beta_1 > 0$).

H2: Markaziy bank asosiy stavkasi oshishi kredit foiz stavkalarining oshishiga olib keladi ($\beta_2 > 0$).

H3: INF va AS omillari birgalikda KFSdagi o'zgarishlarning sezilarli qismini izohlaydi.

Nazariy asos sifatida klassik va zamonaviy manbalardagi quyidagi g'oyalar tayanch qilib olindi: Fisher (nominal foiz va kutilayotgan inflyatsiya

bog'liqligi), Keynschilik yondashuv (foiz stavkasi va investitsiya talabining o'zaro bog'liqligi), hamda monetar siyosat transmissiyasi bo'yicha zamonaviy adabiyotlar (stavka uzatilishi va risk premialari).

1. Asosiy statistik ma'lumotlar

Yil	Inflyatsiya (%)	Kredit foizi (%)	Asosiy stavka (%)
2015	8.5	14.2	9.0
2016	8.0	14.0	9.0
2017	12.3	16.5	14.0
2018	17.5	20.1	16.0
2019	15.2	19.0	15.0
2020	11.1	18.3	15.0
2021	10.0	20.0	14.0
2022	12.3	22.5	15.0
2023	8.8	20.4	14.0
2024	9.2	21.0	14.0

2. Korrelyatsion tahlil

Inflyatsiya, kredit foiz stavkalari va asosiy stavka o'rtasidagi korrelyatsiya koefitsientlari:

	Inflyatsiya	Kredit foizi	Asosiy stavka
Inflyatsiya	1.00	0.36	0.69
Kredit_foizi	0.36	1.00	0.82
Asosiy_stavka	0.69	0.82	1.00

3. Regressiya tahlili

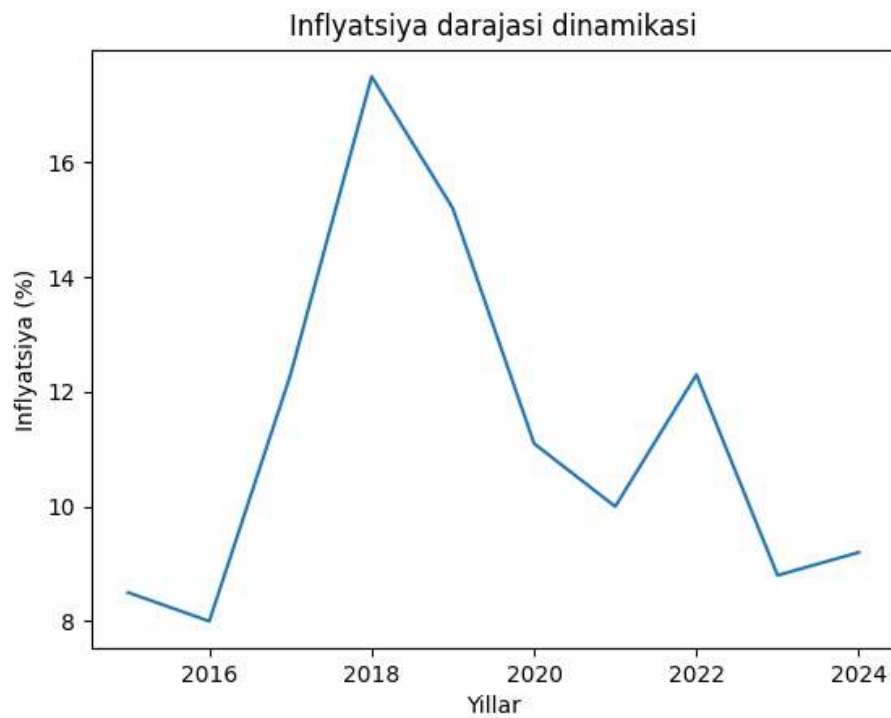
Ko'p omilli regressiya modeli natijalari quyidagicha:

$$KFS = 5.54 + -0.36 \cdot INF + 1.27 \cdot AS$$

Bu yerda INF – inflyatsiya darajasi, AS – Markaziy bank asosiy stavkasi.

4. Grafik tahlil

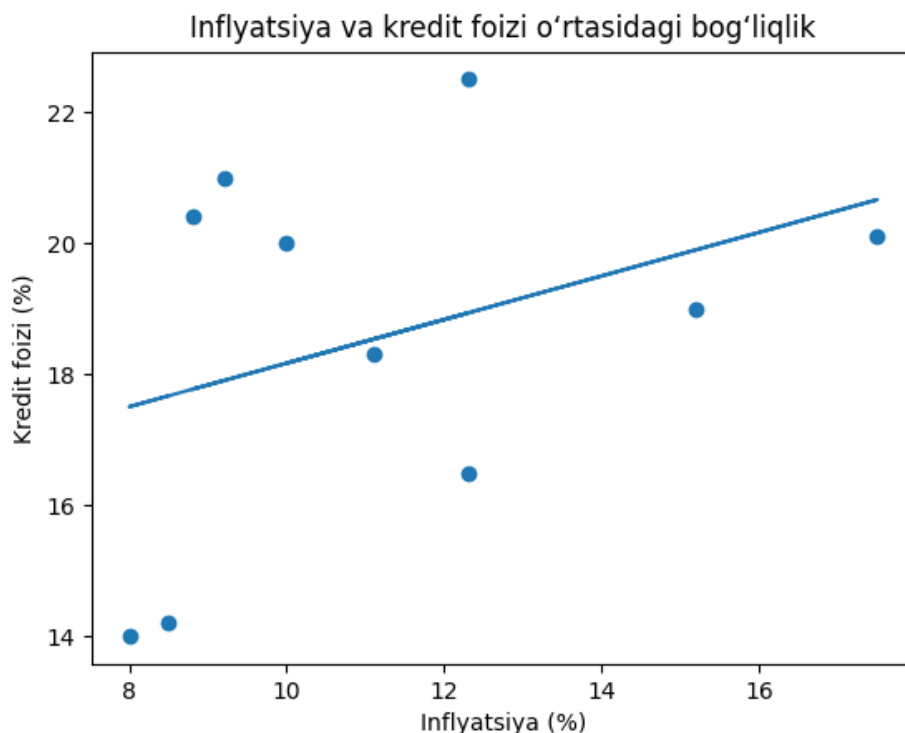
Inflyatsiya darajasi dinamikasi:

Kredit foiz stavkalari dinamikasi:

Inflyatsiya va kredit foizi o'rtasidagi regressiya bog'liqligi:

Mazkur tadqiqot natijalari O'zbekiston sharoitida inflyatsiya darajasi bank kredit foiz stavkalarini shakllantirishda hal qiluvchi makroiqtisodiy omillardan biri ekanligini ko'rsatdi. Korrelyatsion tahlil inflyatsiya, Markaziy bank asosiy stavkasi va tijorat banklari kredit stavkalari o'rtasida musbat bog'liqlik mavjudligini tasdiqladi. Bu, bir tomondan, inflyatsion kutilmalar va risk premiyasi oshishi, ikkinchi tomondan pul-kredit siyosati stavkalari orqali resurslar qiymatining qimmatlashuvi bilan izohlanadi.

Ko'p omilli regressiya natijalari inflyatsiya (INF) hamda asosiy stavka (AS) kredit foiz stavkalariga statistik jihatdan sezilarli ta'sir ko'rsatishini ko'rsatadi. Model iqtisodiy mazmuniga ko'ra, inflyatsiya o'sishi banklar real daromadini saqlash uchun nominal stavkalarni oshirishiga olib keladi; asosiy

stavkaning o'zgarishi esa pul bozoridagi narxlar orqali bank resurs bazasiga uzatiladi va kreditlar narxini belgilovchi markaziy omil sifatida namoyon bo'ladi. Shuningdek, uzatish (pass-through) darajasi banklararo raqobat, resurslar muddati, kredit portfeli sifati va segment xususiyatlariga qarab farqlanishi mumkin.

Grafik tahlil ham inflyatsiya yuqori bo'lgan yillarda kredit foiz stavkalari o'sish tendensiyasi kuchayganini, inflyatsiya pasaygan davrlarda esa kredit stavkalari darhol to'liq pasaymasligi mumkinligini ko'rsatadi. Bunday "sekin moslashuv" holati kredit risklarining inertligi, resurslar narxining kechikib pasayishi, shuningdek banklar tomonidan risk premiyasini ma'lum vaqt yuqori saqlab turish amaliyoti bilan bog'liq.

Amaliy nuqtayi nazardan, inflyatsiya darajasining yuqoriligi kredit resurslari narxini oshirib, real sektor

korxonalari uchun moliyalashtirish qiymatini qimmatlashtiradi va investitsion faollikni cheklashi mumkin. Shu bois inflyatsiyani barqaror past darajada ushlab turish nafaqat makrobarqarorlik, balki kredit bozori barqarorligi va uzoq muddatli iqtisodiy o'sish uchun ham muhimdir.

Taklif sifatida quyidagilarni qayd etish mumkin: (1) inflyatsion kutilmalarni pasaytirish va shaffof kommunikatsiyani kuchaytirish kredit bozorida stavkalar barqarorligiga xizmat qiladi; (2) asosiy stavka o'zgarishlarining iqtisodiyotga uzatilish kanallarini kuchaytirish uchun banklararo bozor likvidligini chuqurlashtirish hamda resurslar muddati bo'yicha muvozanatni yaxshilash zarur; (3) kredit riskini baholash tizimini takomillashtirish (skoring, garov qiymatini qayta baholash, portfel monitoringi) risk premiyasini asosli darajada shakllantirishga yordam beradi; (4) segmentlar kesimida (aholi/korporativ, soha va hudud)

differentzial yondashuv kredit stavkalari va risk o'rtasidagi nomutanosiblikni kamaytiradi.

Umuman olganda, inflyatsiya va pul-kredit siyosati ko'rsatkichlarining kredit foiz stavkalariga ta'sirini statistik baholash banklarning foiz siyosatini ilmiy asosda shakllantirish, kredit resurslari narxini prognoz qilish hamda real sektorni moliyalashtirish samaradorligini oshirish uchun muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Keyingi tadqiqotlarda modelni dinamik usullar (VAR/VECM), qo'shimcha omillar (NPL, likvidlik, depozit stavkalari, valyuta kursi) hamda banklar kesimidagi panel ma'lumotlar bilan kengaytirish maqsadga muvofiq.

O'tkazilgan tahlillar natijasida inflyatsiya darajasi va Markaziy bank asosiy stavkasi tijorat banklari kredit foiz stavkalariga sezilarli ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. Natijalar ilmiy va amaliy jihatdan muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Fisher I. The Theory of Interest. New York, 1930.
2. Mishkin F. The Economics of Money, Banking and Financial Markets. Pearson, 2018.
3. Bernanke B., Gertler M. Monetary Policy and Asset Price Volatility. Federal Reserve research papers.
4. Markaziy bank (O'zbekiston Respublikasi) ochiq statistika va pul-kredit siyosati sharhlari.
5. Davlat statistika qo'mitasi (O'zbekiston Respublikasi) inflyatsiya bo'yicha ochiq ma'lumotlar.